

Allt är upplyst

Allt är upplyst är en absurd, komisk och tragisk road-movie om tre män och en hund som reser in i en värld av minnen och hemligheter. Filmen väver ihop teman kring det förflutna och nutiden, seende och sanning, liv och död. Bakom filmens berättelse om de tre männens resa i nutid döljer sig en annan mörkare berättelse om antisemitismen i Europa under andra världskriget och dess yttersta konsekvens Förintelsen. Det är också en film om människors behov av tillhörighet och rötter där de tre resenärerna med olika syn på livet kommer underfund med att de hör ihop och har ett gemensamt förflutet.

Rekommenderad för gymnasiet

EN FILMHANDLEDNING AV
EVA WESTERGREN

Handling

Jonathan är jude och bor i New York. Han samlar på minnen av allt som finns omkring honom, som han stoppar ner i plastpåsar och nålar fast på väggen i sitt rum. Innan Jonathans farmor dör ger hon honom ett foto på hans farfar och en ung kvinna i Ukraina. Allt han får berättat är att kvinnan, som heter Augustine räddade hans farfars liv under nazisternas invasion av Ukraina och att platsen som fotot är taget på heter Trachimbrod. Jonatan beslutar sig för att resa tillbaka till Ukraina för att ta reda på historien bakom fotot. Som guide på resan får han sällskap av Alex, en ukrainsk kille vars familj specialiserat sig på resor där de tar amerikanska judar tillbaka till de platser där många av deras anhöriga dog under kriget. Alex, som också är filmens berättare, kommunicerar med ett språk som han hämtat ur en gammal engelsk glosbok och gör sitt bästa för att få kontakt med Jonathan. Chaufför på resan är Alex farfar som påstår att han är blind men ändå insisterar på att köra bara han får ha sin blindhund Sammy Davis Jr, jr med. Från Odessas stadslandskap färdas de tre männen och hunden genom förfallna förorter och övergivna fabriker ut på landet, men ingen längs

vägen har hört talas om Trachimbrod. Efter många sidospår styr Alex farfar plötsligt av stora vägen ut på ett fält. Mitt på en åker omgivet av solrosor står ett hus där det bor en vithårig dam som också samlar på minnen. Hon vet var Trachimbrod ligger och hon ger dem också nycklar både till fotot och till deras egna liv.

Filmen bygger på en roman av Jonathan Safran Foer som förutom Alex och Jonathans möte och resa i nutid också innehåller en längre historisk tillbakablick som kretsar kring en judisk församling och dess invånare i staden Trachimbrod från artonhundratalet fram till nazisternas invasion.

Tillhörighet och rötter

Jonathan och Alex liv skiljer sig mycket åt och representerar olika sätt att betrakta världen.

För Jonathan har livet sin utgångspunkt i minnen. Han kan inte delta i sitt eget liv. I stället väljer han att stoppa ned det bit för bit i små plastpåsar för att inte glömma bort det. I Jonathans rum finns också alla medlemmarna i hans familj bevarade på samma sätt. Jonathan katalogiserar och arkiverar sitt liv som om det redan hade passerat.

I början av filmen är Jonathan avvisande mot de kontaktförsök som Alex gör. Hela hans kroppsspråk uttrycker att han inte vill bli inblandad i någon relation.

Alex däremot lever i nuet "jag ansåg att det förflutna är förflutet och att allt som inte är nu skall förbli begravt vid sidan av våra minnen" säger han i början av filmen. Alex är ivrig och utagerande och ser på sin familj och omvärlden med en absurd humor. För honom är det de dagliga mötena och drömmarna om framtiden som ger honom livslust och energi. Alex försöker på alla sätt förstå sig på den passagerare som han fått med på resan och ser Jonathan som en bro till det amerikanska samhället och dess livsstil som han tagit till sitt hjärta.

Alex farfar är argt och nedlåtande mot Jonathan som han kommenterar med rasistiska kommentarer, som Alex hela tiden försöker dölja för Jonathan. För farfar är resan en upptäcktsfärd tillbaka till ett förflutet, som han för

länge sedan bestämt sig för att glömma.

För både Jonathan, Alex och Alex farfar innebär den gemensamma resan att pusselbitar i livet faller på plats och att de alla inser historiens och rötternas betydelse för de liv de lever i dag. Resan de företar blir efterhand en alltmer smärtsam upplevelse men leder också till viktiga insikter.

För Jonathan har det som en gång hände bara varit ett minne som varit skilt från hans eget liv. Nu får han plötsligt veta hur allt hänger samman och får också genom resan en känslomässig kontakt med sitt eget förflutna.

Alex har i hela sitt liv levt i ett land som i hög grad påverkats av nazisternas agerande under kriget, men han har valt att inte se bakåt. För Alex innebär resan en stark upplevelse av att hans och Jonathans liv hänger samman och att de liv som de lever nu är parallella. Att de färdas sida vid sida och delar samma värld.

För farfar blir resan helt avgörande. Efter att under en stor del av sitt liv ha förnekat sitt ursprung kan han genom resan få kontakt med sina förlorade rötter. Han har starka band till den plats han så småningom kommer fram till. Innan resan har farfar på sätt och vis varit osynlig, både för sig själv och för sin familj, som alla varit okunniga om hans egentliga identitet.

- Beskriv Jonathan och Alex. Hur är de som personer och hur ser de på sina liv? Hur presenteras deras familjer i filmens början? Vilken relation har Jonathan och Alex till sina familjer? Beskriv Alex farfar, varför säger han att han är blind? Vilken attityd intar han under resan till allt som är judiskt? Vilken roll spelar farfars hund Sammy Davies Jr, jr i filmen? Varför tyr han sig till Jonathan?

- Hur påverkas Jonathan, Axel och farfar av resan; vilka händelser är det som stärker deras relation? Beskriv vad som händer på hotellet, hos kvinnan i huset och vid besöket i Trachimbrod. Hur förändras deras sätt att se på varandra? När får vi se farfar visa känslor för Alex? När ser vi att Jonathan och Alex förstår vem farfar är? Varför

har Alex farfar valt att dölja sitt ursprung under så lång tid? Hur reagerar Alex inför det som händer med hans farfar, vilka känslor konfronteras han med? Hur kan vi se att farfar, Alex och familjen återtar sin judiska identitet? Vad betyder resan för Alex? Vad får han veta om sitt ursprung? Vilka minnen väljer han att ta med sig från Trachimbrod?

- När Jonathan kommer tillbaka till USA möter han på flygplatsen igen människor som han tidigare mött i Ukraina; hotellvärdinnan, ett barn som visat vägen, arbetarna i gruvan men nu i nya roller. Hu reagerar Jonathan inför dessa möten? Hur ser de på Jonathan; jämför med hur Jonathan först mötte dem? Vilken känsla får vi inför Jonathans och Alex besök vid sina morfäders gravar? Hur knyter filmen i slutscenerna ihop Ukraina med USA, historia med nutid? Vilken bild får vi i slutet av att livet går vidare?

- Vilken bild ger filmen av möjligheten till möten mellan människor och acceptering av varandras olikheter? Försök att beskriva vilka känslor det är som Alex ger uttryck för i sitt sista brev till Jonathan.

Seende och sanning

Filmen är ingen entydig historia utan bjuder in åskådaren att fylla i berättelsen med sin egen fantasi. Filmen är indelad i olika kapitel som tar oss från ovisshet till visshet och från mörker till ljus. I filmens inledning ser vi en karta över Ukraina med sepiafärgade fotografier från det förflutna men under resans gång kommer helt andra bilder fram. I fotografierna finns en sida av verkligheten bevarad men som medresenärer får vi se en annan mörkare bild av vad som hänt.

De korta minnesbilder som visas från kriget blir desto starkare eftersom de involverar oss som åskådare och förblir gåtfulla nästan ända till slutet.

Filmen visar också hur de olika personernas förhållningssätt till vad som är sant förändras under resans gång. Minnet är något subjektivt som vi konstruerar i nuet och ingen pålitlig källa till vad som egentligen hänt - men ändå avgörande för vår identitet. Vi minns inte det förflutna utan det är den del som finns levande i nuet som vi kommer ihåg.

- Vilken känsla förmedlar bilderna i filmens inledning? Vilken känsla finns i de återblickar filmen ger? Vad var det egentligen som hände under kriget? Vad hände med Alex farfar i Trachimbrod? Varför har farfar valt att glömma det som hände?

- De minnen som vi med fotografiernas hjälp bevarar åt eftervärlden kan vara både sanna och falska. De återger händelser i våra liv som vi vill visa upp för omvärlden. Ibland kanske den verklighet som döljs under ytan är en helt annan och alltför svår att minnas.

- Diskutera kring hur vi i dag använder fotografier för att dokumentera och berätta om våra liv.

- Vilka situationer är det vi bevarar åt eftervärlden? Hur har sättet att använda bilder förändrats från fotoalbum till mobiltelefoner?

Det förflutna och nutiden

Före kriget hade Ukraina en stor judisk befolkning och redan då fanns en utbredd antisemitism. "Är det sant att ukrainarna var antisemiter?" frågar Alex sin farfar när Jonathan berättar om sina släktingars upplevelser i Ukraina. Men farfar svarar inte. Under resans gång avslöjas hemligheter om Ukrainans inblandning i Förintelsen som varken Alex eller Jonathan kände till. Att deras liv flätats samman i en tragisk händelse som så när utplånade deras möjligheter att bli till. I huset med solrosorna finns alla spåren bevarade och när de till sist kommer till platsen Trachimbrod kommer också förnimmelsen av alla de människor som en gång fanns där men som nu är borta.

Filmen ställer frågor kring hur vi utifrån ett nutida perspektiv förhåller oss till vår historia.

Den handlar både om en ny generations konfrontation med det förflutna och om en äldre generations försök att glömma. Genom filmens gestaltning blir den tragedi som Förintelsen innebar för många människor till ett stycke liv som också handlar om vår egen samtid. Genom det enskilda lilla perspektivet öppnas ett fönster mot historien. Hur ser vi i dag på Förintelsen?

- Hur känns det att vistas på platsen där Trachimbrod en gång låg. Vilka konsekvenser får besöket där för Jonat-

han, Axel och farfar. Vad är det som de ser i Trachimbrod? Hur kan man tolka filmens titel "Allt är upplyst"?

- Vad kan vi som åskådare lära oss av den resa som filmen tar oss med på? Diskutera vilket förhållningssätt filmen har till vår historia. Vad är avsikten med filmens berättelse? Att visa och bekräfta att vi alla är en del av samma förflutna?

- Att visa hur vi med hjälp av historien kan få syn på vår egen samtid? Att lära av historien för att undvika att göra samma misstag?

- Filmen ställer också frågor om vilka personliga ställningstagande vi skulle göra om vi verkligen öppnade ögonen och kunde se det som hände runt omkring oss och i världen? Vilka händelser skulle vara viktiga för oss om vi såg på vår egen tid i backspeglarna?

- Vilka slags händelser är det som tränger igenom mediabruset? Finns det någon händelse som fått oss att reagera och engagera oss personligen? Krävs det att vi på något sätt har en anknytning till det som händer för att det skall stanna kvar i minnet? Vad minns vi t ex kring Palmemordet, 9/11, Estonia och Tsunamikatastrofen och hur har dessa händelser förändrat vår syn på världen? Ofta är det så att när vi får höra talas om katastrofer eller världs händelser kommer vi ihåg exakt vad vi gjorde själva i det ögonblicket. Prova att minnas kring någon bestämd händelse och se vad ni kan leta fram ur minnets labyrinter.

Lästips

Allt är upplyst av Jonathan Safran Foer, Förlag Norstedts pocket 2006

Nuet gör oss blinda för historien av Merete Mezzarella, Svd, Under strecket 12.5.2007

Produktionsuppgifter

Originaltitel: Everything is Illuminated

Producent: Marc Turtletaub & Peter Saraf

Manus: Liev Schreiber efter Jonathan Safran Foers bok

Regi: Liev Schreiber

Foto: Matthew Libatique

Klipp: Andrew Marcus & Craig McKay

Scenografi: Mark Geraghty

Musik: Paul Cantelon

I rollerna

Jonathan - Elijah Wood

Alex - Eugene Hutz

Farfar - Boris Leskin

Lista - Laryssa Lauret

Tekniska uppgifter

Speltid: 106 min

Format: vidfilm 1:1,85

Ljud: Dolby DTS, SDDS

Censur: Tillåten från 11 år

Svensk premiär: Fick aldrig svensk biografpremiär, släpptes på dvd av SandrewMetronome hösten 2006

Distribution

Svenska Filminstitutet, Box 27 126, 102 52 Stockholm

Tel 08-665 11 00, filmbokningen@sfi.se, www.sfi.se

Redaktion: Andreas Hoffsten, Barn & ungdom, Svenska Filminstitutet, juni 2007